

in de Gerarduskerk en om het Maria-altaar en de kerststal in de Lambertuskerk, beide te Eindhoven. Daarbij bleken priesters, die men daar op het eerste oog niet van 'zou verdenken, op artistiek vlak gevoeliger voor katholieke reconstructie dan hun gelovigen.

Beide vragen hebben consequenties voor de periodisering van de recente (kerk)geschiedenis. Doorgaans wordt een breuk bij de Tweede Wereldoorlog gelegd, die met name vanaf de jaren vijftig breder begint door te werken. De laatste jaargang van *De Gemeenschap* in 1941 en de krijgsgevangenschap van zovelen in St.-Michielsgestel daarna, mag dan mede als aanwijzing voor deze periodisering gelden.

Maar ik begin te vermoeden dat een andere indeling zeker zo verhelderend kan zijn. 1920-1980: de confrontatie van katholicisme en moderne cultuur. Met vanaf het begin de centrale vragen reeds op tafel en de basisperspectieven op de beantwoording daarvan, intuïtief of uitgewerkt, reeds in gedachten. In de wederwaardigheden van een roerige geschiedenis uitgewerkt en beschreef, in slagen en falen.

Dit beeld suggereert ook dat we nu voor een nieuwe impuls staan. Of die zo boeiend zal uitwerken als die van rond 1920 zal de geschiedenis moeten leren. Maar dat een goed cultureel tijdschrift daarbij onmisbare diensten zou kunnen bewijzen staat vast.

Dr. P.A. van Gennip

TH. A.P. EIJVOET, S.A. J. VAN FRASSEN, DANIEL DE LANGE, KEES NIEUWENHUIZEN, HARRY SCHOLTEN, *De Gemeenschap*, Schrijversprentenboek 24, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 's Gravenhage, 1986, 96 p.

Bloemen van papier

Het eerste gedicht uit deze -met de Staatsprijs bekroonde! - bundel van Roger M.J. de Neef, zet al meteen de toon:

*De dood is aan mij, in mij vol-
groeid.*

*Met zijn vragende tekens, verhaal
[ik*

*Het afscheid dat ik van U nam:
Vader, ik verjaar.*

*Als schors en stam,
Zo bracht de ruimte ons nabij:
Ik de doder, Gij de dader
Gij hebt mij gemaakt naar Uw
[beeld en gelijkenis
En Gij zijt de spiegel.*

Die toon omvat ingrediënten zoals: herhalingen met variaties, parallelconstructies, Sacrale Hoofdletters, ongewone, verplechtigende syntaxis, een mythisch-religieus taalregister en al even uitdrukkelijk plechtige vergelijkingen (Als... Zo...), dik in de verf gezette klankassociaties (vader/verjaar, doder/dader) en wendingen die zo uit Pernath weggelopen lijken: „Met zijn vragende tekens, verhaal ik”. Als je verder kijkt dan dit ene gedicht is er zo nog wel een reeksje stilistische knepen te ontdekken: het gebruik van elliptische zinsconstructies, de retorische toon, vooropplaatsingen, chiasmen, metaforische „van”-constructies, ongewone koppelingen van woorden, van het type „Moest ik U verliezen en ontmoeten”, „Willig geschonden en geschonken”, of nog Pernathiger: „Zo zullen wij veranderen en verblijven.”

Wat ik wil zeggen is, dat deze poëzie - globaal bekeken - drijft op een arsenaal van retorische technieken, die inderdaad resulteren in een toon. Een toon van gewichtigheid, plechtigheid. Men zou ook kunnen zeggen: mooi-/drukdoenerij. Wie zijn geliefde als volgt aanspreekt: „Geliefde,/Gevederde monstrans van ons lichaam en bloed” (24), die verwacht in mijn ogen ornament en decor met poëzie.

Zo zijn er nog heel wat staaltjes op te noemen. Over de bloemen vernemen wij het volgende:

*Van de duurzame zaden dragen
[zij het zadel.*

*Zij kleuren de lucht
En met hun lichamen van lippen
Verluchten zij het licht. (p. 40)*

Zeer zeker, goed gezien, en klinklaar klankspel. Overigens zijn, en dit is dan een diep door-denkertje, hun gesprekken ook „doorgrondeijk tot in de wortel”.

Het staat natuurlijk iedereen

Roger M.J. de Neef (°1941)
(Foto Rikkes Voss).

vrij liever te schrijden dan te stapen. En ze moeten er allemaal zijn: de keuvelaars en de schreeuwers, die van het understatement en die van de orakeltaal.

Maar of aan die orakeltaal dan ook een Staatsprijs voor Poëzie toegekend moet worden, valt te betwijfelen. Ik weet eigenlijk wel zeker van niet.

Ik kan ook heel anders over het werk van De Neef schrijven. Dat gaat dan in deze trant: door een bestudeerd gebruik van interne correspondenties op alle niveaus van zijn taalgebruik, bouwt de dichter een netwerk op, waarin hij de dingen en de ervaringen opvangt, ze uit de zinloosheid van hun isolement haalt om de diepste, mythische verbanden te herstellen. Deze poëzie is in wezen religieus van aard omdat ze door en in de taal mens en natuur, leven en dood, anekdote en kosmos op elkaar betreft.

Het erge is dat zo iets niet eens allemaal gelogen is, behalve dan in de leugen van de retoriek. En nog erger is, dat daardoor een focileijk vers als: „Rivieren, zij zijn de bloedsomloop van de aarde.” (38) er niet mooier op wordt. En het ergst van al is, dat tal van lezers, blijkbaar ook lezers van wie men beter zou mogen verwachten(?), zalig meedrijven op die bloedsomloop. Ook nog wanneer zij in datzelfde gedicht dingen lezen als:

*- „Rivieren, zij verwijderen zich
[van hun oorsprong,
Keren nooit terug en blijven aan
[zich zelve gelijk.”*

- „Zij rapen de winden op en
[winden zich op]”
- „En in hun lenden landen de zo
[levendige steden.]”

Hoe ra voor de rivieren! Leve de lucht! Hoezee voor de zee!

Is er dan niets goed aan deze bundel?

Toch wel. In de eerste plaats is het de beste uit het oeuvre van De Neef tot nu toe. Ten tweede is het de eerste keer dat men als lezer niet voor een muur staat: men kan hier iets begrijpen. De woorden betekenen hier iets, al lijkt het mij nog altijd minder dan ze pretenderen. En ten derde, er staan een paar mooie beelden en zelfs hele verzen in:

„Ja. Wij zullen onze ogen verwijselen
[selen]
En de wereld zal ons bekijken.”
(p. 30)

of:

„Nochtans, ook al wonen bomen
[tussen mensen]
Hun woordvoerders bij uitstek
[zijn de rijpe vogels.]” (p. 34)

En tenslotte:

„Rivieren zijn minnaars,
Met hun laatste monden
Werpen zij zich in zee.” (p. 38)

De titel is ook niet lelijk.

Ik geef het toe: ik formuleer dat nu allemaal wat scherper dan ik het gedaan zou hebben als het hier niet om de Staatsprijs ging. Dan had ik zelfs liever gezwegen. Ik was daarmee bezig.

Ik weet ook wel dat kwaliteit in literatuur niet objectief vast te stellen is en dat een oordeel door tal van factoren beïnvloed wordt. Als we mogelijkheden zoals politiek, vriendschap en incompetentie buiten beschouwing laten, blijft er in hoofdzaak zoiets als „poëtica”: een geheel van opvattingen en aanvoelingen betreffende de aard, de functie, de vorm van literatuur en poëzie. Sommige lezers (critici) zijn wat dat betreft nogal ruim, andere heel sectair. Het is niet ongewoon dat jurybijeenkomsten gedomineerd worden door discussies waarin meer gepleit wordt voor (of tegen) de poëtica van

zo'n secte, dan voor de verdienste van een concreet werk. En het is helaas ook niet ongewoon dat zelfs bekroningen op dit niveau daardoor uiteindelijk bepaald worden. Zoals blijkt.

In dit geval betreft het een poëtica die het welluidende woord verkiest boven de preciese zeggingskracht, de duisternis boven de verheldering, de cerebrale constructie boven de intuïtieve juistheid. Een die liever het ritueel heeft dan de ontmoeting, liever de dichter dan de lezer. Laten we maar denken dat het zo zit.

Hugo Brems

ROGER M.J. DE NEEF, *De vertelkunst van de bloemen*, Manteau, Antwerpen, 1985, 48 p.

Koen Vermeiren over Hermans

In 1984 promoveerde Vermeiren onder leiding van Paul de Wispelaere op een proefschrift over de relatie tussen Hermans en Wittgenstein. Van deze dissertatie is nu een grondige bewerking als handelseditie bij Hes-uitgevers verschenen. De wetenschappelijke achtergrond van deze studie is op elke bladzijde merkbaar: gedegen, diepgravend, vernieuwend maar ook specialistische en bij tijd en wijle taai. De gemiddelde Hermans-liefhebber die ook zijn literatuur over Hermans bijhoudt, zal er zeker een hele kluit aan hebben, vooral het beginhoofdstuk (pp. 12-43).

Vermeiren analyseert (een deel van) Hermans' werk vanuit twee begrippen uit de filosofie van Wittgenstein, te weten 'taalspel' en 'levensvorm'. Het beginhoofdstuk is gewijd aan deze en verwante begrippen en de termen worden tegen de algemene achtergrond van Wittgensteins denken geplaatst. Beide begrippen laten zich niet gemakkelijk omschrijven. „Levensvorm” komt het dichtst bij wereldbeeld. Vermeiren definieert tenminste: „een algemene achtergrond (met inbegrip van cultuur, ideologie, mythologie, geografie, religie, enz) waartegen taalspelen fungeren en betekenis tot stand komt.”